

DLA doktori értekezés tézisei

CSORDÁS KLÁRA

MAURICIO KAGEL VOKÁLIS MŰVEI

Témavezető : Halmai Katalin

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem  
28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok  
besorolású  
doktori iskola

BUDAPEST  
2018

## I. A kutatás előzményei

Mauricio Kagel (1931–2008) a XX. század második felének egyik legkiemelkedőbb, egyben legkülönlegesebb, az európai hagyományoktól eltérő zeneszerzője volt. Gazdag életművében jelentős szerepet játszottak a vokális művek. A fiatalkori énektanulás és a Buenos Aires-i Teatro Colónban eltöltött korrepetitori évek hozzásegítették az énekhang megismeréséhez, használatának megértéséhez. Végeérhetetlen ötletgazdagságának köszönhetően a legkülönbözőbb módokon használta az emberi hangot.

Kagellel 1986-os magyarországi szerzői estje, a szerző által vezényelt fellépésem alkalmából kerültem kapcsolatba. Ettől kezdve 22 éven keresztül szoros munkakapcsolatban álltam vele. Dolgozatom egyik legfontosabb forrása ez a személyes kapcsolat.

Kagel különlegességének, eltérő mivoltának felméréséhez vissza kellett nyúlnom a gyökerekhez. Az első fejezetben életének első huszonhat évét – Buenos Aires zenei, irodalmi, politikai légkörét – vizsgálom annak reményében, hogy közelebb kerülünk a szerző alkotásainak megértéséhez és emberi jellemvonásainak megfejtéséhez. Ez a karakter határozza meg 1957-ben Németországban induló európai munkásságát. A második fejezet a kölni, darmstadti évekkkel foglalkozik; az európai kortárs zenei elittel való találkozást és az ott kialakult kapcsolatokat tárgyalja. Itt gyorsan kikristályosodott, hogy önállósága, nagyszabású egyénisége elkerülhetetlen konfliktusokhoz vezet a fiatal komponistát; ezzel összefüggésben elsősorban Stockhausennel való kapcsolatát vizsgáltam.

A legfontosabb vokális művek áttekintése után, a negyedik fejezetben négy alkotást tárgyalok: *Mitternachtsstük*, *Ein Brief*, *Quodlibet*, *Der Turm zu Babel*. E műveket számtalan alkalommal énekeltem, mindig a szerzővel közösen, gondosan előkészítve, saját instrukcióit szem előtt tartva, sokszor az ő vezényletével is. Az itt lejegyzett, első kézből származó információk segítséget nyújthatnak az e darabokat előadni szándékozó énekeseknek.

Az utolsó fejezet a 2006-os Buenos Aires-i Kagel-fesztivál dokumentációja. A fesztivál eseményeit eddig sehol nem dolgozták fel, ez a fejezet hiánypótló dokumentum a Kagel-kutatásban.

A Kagel-irodalom fölöttébb gazdag, főleg a német nyelvterületen; ezen belül is ki kell emelnünk a Kagel személyes nyilatkozatain alapuló, saját munkásságát elemző interjúköteteket mint a kutatás legmegbízhatóbb forrásait, jelesül Dieter Schnebel *Mauricio Kagel – Musik Theater Film* című művét, valamint Werner Klüppelholz *Mauricio Kagel 1970–1980* és *K..../1991* című munkáit, amelyekben Kagel az önelemzés technikájával határozza meg műveinek értelmezését.

Magyar nyelven gyakorlatilag nem létezik hozzáférhető Kagel-irodalom. Ez a dolgozat – kihasználva azt a több évtizedes kivételes előnyt, amelyet a szerzővel való személyes munkakapcsolatom, valamint a szakmai és családi környezetével való kontaktusom biztosít – igyekszik támpontokat adni Kagel legfontosabb vokális műveinek megértéséhez.

## II. Források

Kutatásomhoz a német nyelvű irodalomból Werner Klüppelholz interjúkötetei jelentették a legnagyobb segítséget. A Buenos Aires-i évek tanulmányozásához Christina Richter-Ibañez *Mauricio Kagels Buenos Aires (1946–1957)* című könyvét, Michael Gielen *Unbedingt Musik* című kötetét, valamint a még élő kortársakkal (Francisco Kröpfllel, Marion Eppingerrel) készített interjúimat használtam fel. Björn Heile *The Music of Mauricio Kagel* című összefoglaló műve is nagy segítséget jelentett a munkámhoz. Stefan Conradi, a Peters kiadó munkatársa, aki sok éven át dolgozott Kagellel, felbecsülhetetlen értékű információkkal gazdagította dolgozatomat.

Kagel halála után szoros kapcsolatba kerültem leányával, Pamela Kagellel, akitől elmondhatatlanul sok segítséget kaptam munkám során.

A négy kiválasztott mű fogadtatásának ismertetéséhez felkutattam és feldolgoztam az azokról írott (többek közt a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-ban, a *Le Monde*-ban és az *Opernwelt*-ben megjelent) kritikákat.

A 2006-os Buenos Aires-i Kagel-fesztivál leírásakor a CETC dokumentumain kívül az argentin szervező, Diana Theocharidis szolgált hiteles információkkal. A fesztivál alatt készült *Süden* című, Gastón Solnicki által forgatott film szintén fontos dokumentum, amely nagyban segítette munkámat.

Felkerestem a baseli Paul Sacher Stiftungot. Az ott lévő Kagel hagyatékban megtalálható kéziratok segítettek fényt deríteni a kiválasztott négy mű kialakulási folyamatára.

### **III. Módszer**

DLA értekezésem megírásakor a több mint két évtizedes kapcsolat alatt szerzett információkból indultam ki. Nagy segítséget jelentett, hogy 2002-től több alkalommal énekeltem Argentínában, és a spanyol nyelv argentin dialektusát elsajátítván közel kerültem Kagel szülőhazájához. Kagel másságának titkait sok esetben ez a személyes tapasztalat és a még élő kortársakkal folytatott hosszú beszélgetések fejtették meg. Michael Gielen *Unbedingt Musik* című munkája mellett segített a karmesterrel való együttműködés Kagel *Ein Brief*jének frankfurti és lisszaboni előadásakor. A Christina Richter-Ibañez *Mauricio Kagels Buenos Aires (1946–1957)* című munkájában szereplő információkat összevettem a saját interjúimból nyerhető értesülésekkel.

A vokális művek énektechnikai áttekintését egész karrieremen átívelő, kortárszenei előadói tapasztalatom alapozta meg. A négy kiválasztott művet (*Mitternachtsstück*, *Ein Brief*, *Quodlibet*, *Der Turm zu Babel*) érintő kérdésekre, a számtalan előadásuk során fölmerülő problémákra a – Kagel, illetve saját magam adta – megoldások leírásával kerestem választ. A művek ismertetéséhez a Peters kiadó gondozásában megjelent partitúrákat használtam.

### **IV. Eredmények**

Vokális alkotásairól Kagel több alkalommal azt nyilatkozta, hogy – jól ismervén az emberi hang lehetőségeit – olyan szöveget soha nem írt le, amely sértené, megviselné az előadó énekhangját. A négy kiválasztott mű esetében, amelyek a nyolcvanas évek után keletkeztek, ez igaz is. A dolgozat megírásakor azonban szisztematikusan – a legkorábbi, ötvenes évekbeli művektől kezdve – haladtam végig Kagel munkásságán, s ennek során világossá vált, hogy a szóló hangra írt fontosabb művek esetében ezt az állítást cáfolnunk kell. A saját hangját kereső fiatal zeneszerző nem tartotta be a saját maga által megfogalmazott aranyszabályt. Értékes, Teatro Colónbeli korrepetitori tapasztalatát csak későbbi vokális műveiben használta fel.

Kagel műveinek előadása nem csupán énekesi feladat, hanem színészi játékot is követel, amelynek aprólékos leírása, koreográfiája a partitúra része. Ennek ellenére ki kell mondanunk, hogy a szerző személyesen adott instrukciói elengedhetetlenek a darabok előadásához. Kagel dobogónyira leszűkített operajelenete (*Ein Brief*) vagy – a női válltáskára s a benne eldugott, fontos szerepet játszó zsebkendőre leszűkített – kelléktára a *Quodlibet*-ben egyedülálló, izgalmas kihívások az énekes számára. A dolgozatban tárgyalt szerzői utasítások segítséget nyújtanak a darabok előadásához.

Kagel világának megértéséhez fontos ismernünk a dolgozatban taglalt irodalmi inspirációkat, amelyek még Buenos Airesben – a Witold Gombrowiczsal és Jorge Luis Borgesszel kötött barátságának köszönhetően – érték. A műveiben jelenlévő humor és abszurd elemek ezekre az ifjúkori hatásokra vezethetők vissza. A Kagel-művek hiteles interpretációjához sokat segíthet, ha az előadó ezen szerzők műveit is tanulmányozza.

A 2006-os Buenos Aires-i Kagel-fesztivál hiteles leírásának alapja, hogy szervezőként és előadóként magam is részt vettem az eseményen. Interjúim során kiderült, hogy Kagel saját elbeszélései a fesztivált követően tele voltak ellentmondásokkal. Ennek alapja valószínűleg az volt, hogy rég nem látott hazájához konfliktusokkal teli kapcsolat fűzte. Dolgozatomban igyekszem objektívan értékelni az eseményeket, amihez felhasználom a saját archívumomban található dokumentumokat is.

## V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Az alábbiakban felsorolom a legfontosabb hangversenyeket, ahol Kagel műveit adtam elő.

1986. október Zeneakadémia, Budapest

*Mauricio Kagel szerzői est*

Kagel: *Ein Brief*

Állami Hangverseny Zenekar

Karmester: Mauricio Kagel

1988. november Alte Oper, Frankfurt

*Mauricio Kagel szerzői est*

Kagel: *Ein Brief*

SWR Sinfonieorchester Baden-Baden

Karmester: Michael Gielen

1989. május, Fondation Gulbenkian, Lisszabon

*SWR Baden-Baden Sinfonieorchester estje*

Kagel: *Ein Brief*

SWR Sinfonieorchester Baden-Baden

Karmester: Michael Gielen

2000. február, Dr. Anton Philipszaal, Hága

*Mauricio Kagel szerzői est*

Kagel: *Quodlibet*

Residentie Orkest

Karmester: Mauricio Kagel

2003. augusztus, Teatro Colón, Buenos Aires

Kagel: *Ein Brief*

Orquesta Filarmónica de Buenos Aires

Karmester: Alejo Perez

2005. május, Cité de la Musique, Paris

*Kagel szerzői est*

Kagel: *Mitternachtsstück*

Ensemble Intercontemporain

Karmester: Olari Elts

2006. augusztus, Teatro Colón, Buenos Aires

*Kagel Fesztivál*

Kagel: *Quodlibet*

Orquesta Filarmónica de Buenos Aires

Karmester: Enrique Diemecke

2006. augusztus, Villa Ocampo, Buenos Aires

*Kagel fesztivál*

Kagel: *Der Turm zu Babel* (részletek)

2009. augusztus, Konex színház, Buenos Aires

*Kagel Konex-díj*

Kagel: *Der Turm zu Babel* (színpadi verzió)

Rendező: Diana Theocharidis